

Les pellofes o ploms són unes monedes eclesiàstiques particulars, usades per fer pagaments per assistència a les celebracions de culte, o comunitàries, als eclesiàstics, canonges, sacerdots o clergues que hi participaven, que després es canviaven per moneda de curs legal.

El Museu Arxiu de Santa Maria conserva una part de les pellofes de la Comunitat de Preveres de Santa Maria.

El doctor Miquel Crusafont i Sabater, especialista en numismàtica, i Josep Rovira i Puig, encarregat de la numismàtica i de la medallística del Museu Arxiu, les analitzen tot seguit.

MONEDES ECLESIASTIQUES D'ÚS INTERIOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ: LES PELLOFES O PLOMS

QUÈ ÉS UNA PELLOFA?

Aquest nom d'aparença vulgar i amb un cert toc que fins sembla despectiu, ens obre la porta a un dels episodis més apassionants de la nostra història monetària. No ens ha d'estranyar, doncs, que importants numismàtics que varen manejar amb abundància les preuades unces d'or o, fins i tot, els mítics cinquantins, acabessin per sentir un especial afecte i fins un punt de fascinació per una sèrie aparentment tan humil com la de les pellofes.

La pellofa és una moneda, certament, però d'unes particularitats molt singulars. Per començar, no hi ha un acord respecte al seu nom. Les pellofes són monedes incuses, és a dir, empremtades amb un sol encuny per una de les cares sobre una làmina prima de metall, de manera que l'estampa marcada a l'anvers apareix, en negatiu, al revers. El nom sembla que al·ludeix aquesta condició de moneda feta amb una làmina prima de metall. Ara bé, deriva de palla i llavors s'hauria d'escriure *pallofa*? o bé de pell, cosa que dóna pellofa. Hem de dir que encara no s'ha arribat a una conclusió definitiva.

És ben clar, en canvi, que el nom pellofa ha acabat per designar, sobretot, les monedes eclesiàstiques de presència. Eren, doncs, monedes d'ús interior de les comunitats eclesiàstiques, si eren els capítols de les catedrals, i llavors eren

d'ús per part dels canonges que hi eren adscrits, com si eren comunitats de preveres de les esglésies parroquials i llavors els usuaris eren els sacerdots dits beneficiats.

Com eren emprades? Darrerament, vàrem sentir dir que una il·lustre numismàtica assegurava que les pellofes eren distribuïdes als fidels que assistien a l'església. Gran hauria estat l'èxit d'una tal mesura! Les esglésies, de segur, aviat s'haurien fet petites. No, les pellofes no eren destinades als feligresos, sinó que eren donades als clergues en funció de la seva assistència als actes litúrgics. Així, els canonges de les catedrals, per exemple, percebien una assignació fixa que es coneixia amb el nom de grossa, i complementàriament les anomenades distribucions, que només rebien si assistien a determinats actes, tant a la mateixa església, com ara les misses, com, en part almenys, fora d'ella, com ara els enterraments.

Les pellofes eren, doncs, un premi d'assistència, i es lliuraven només a aquell que era present a determinades funcions religioses. Usualment, i atès que cada una d'aquestes funcions tenia una assignació concreta, els presents rebien també les distribucions dels absents. I, finalment, i per evitar trapelleres, les distribucions no es feien en un únic moment, sinó que es solien repartir al principi, a la meitat i a la fi de cada funció.

Les pellofes eren, doncs, un mètode enginyós, pràctic i segur de premiar l'assistència, sens les possibilitats d'error que podria haver comportat l'ús d'anotacions. Un sistema que fou emprat a Catalunya, inclosa la del Nord i a Mallorca, però que fora de la seu de València no s'ha detectat, almenys fins ara, en cap altre territori peninsular. És, per tant, una moneda específicament catalana o, si es vol, catalano-mallorquina i una mica valenciana, per bé que és segur que també s'empraren en altres països europeus.

Amb això, hauríem definit prou bé les pellofes si no fos que cal fer tot un seguit d'aclariments.

Per començar, si bé les esglésies empraren monedes incuses, també hi ha molts pobles que feren ús d'aquesta mena de peces com a monedes de caràcter municipal i, per tant, d'ús civil. A voltes, només després d'un estudi molt acurat es pot arribar a saber si una moneda incusa és eclesiàstica o civil. D'altra banda, no totes les pellofes eclesiàstiques són incuses. També n'hi ha d'encunyades a dues cares. Finalment, el terme pellofa no inclou pas totes les monedes emprades per les comunitats eclesiàstiques. També hi ha, com veurem, peces amb funcions caritatives. Per tant, la definició donada cobreix la major part de les monedes eclesiàstiques, però no pas totes.

D'altra banda, per bé que les pellofes eren, en principi, destinades a l'ús interior de les comunitats eclesiàstiques, també és cert que sovint sortien del seu clos i, especialment, en èpoques d'escassetat de moneda menuda, feien la funció de moneda de curs general. Les reiterades prohibicions en aquest sentit i casos ben documentats, com els de Vic o Tortosa, ens ho demostren a bastament.

Les pellofes eclesiàstiques esdevenen, doncs, properes a un altre instrument monetari específicament català: les monedes locals de tipus municipal. Foren emprades a Catalunya, en alguns pobles de la Franja, a Menorca i a Eivissa i en tres poblacions de la Sardenya catalana. Inútilment, cercaríem res semblant en algun altre dels regnes peninsulars i només en casos molt aïllats en el context europeu.

Pel que fa al mecanisme de les distribucions cal dir que, segurament per evitar el maneig del diner dins les esglésies, hom es servia de les pellofes. Aquestes, d'altra banda, tenien els valors ajustats a les percepcions pròpies de cada funció religiosa, de manera que el repartiment esdevenia una operació ben senzilla. L'anomenat bosser, que era qui les repartia en els actes litúrgics, les canviava també cada mes i en bloc a cada eclesiàstic, als quals donava

a canvi moneda de curs general. D'aquesta manera, es tancava el cicle de la seva circulació.

Justament, aquesta qualitat de peça canviable és la que facilitava la seva disfunció. Si un eclesiàstic volia fer caritat a un pobre, per exemple, li podia donar, a manca en aquell moment d'una altra cosa o de diners, una pellofa que el receptor sabia que podria canviar en diners. Però aquest receptor la podia anar a canviar o bé l'emprava, al seu torn en pagament d'un producte, ja que el venedor també sabia que la podia canviar en qualsevol moment en moneda efectiva. Amb aquest senzill mecanisme, ja tenim les pellofes corrent per la població com si fossin monedes de curs general.

També en això les pellofes eclesiàstiques es fan properes de les monedes municipals, les quals generalment es podien canviar en moneda de curs general quan algun ciutadà n'havia acumulat una determinada quantitat.

Hi ha, encara, altres tipus d'amonedaments eclesiàstics no específicament emprats per a les distribucions i que complien altres funcions com, per exemple, les caritatives, d'assistència al catecisme, de pagament de les cadires, etc. Algunes d'aquestes peces, especialment d'ús caritatiu, eren, a voltes, emeses en col·laboració amb el municipi, esdevenint, doncs, una moneda de caràcter mixt. En aquests camps complementaris cal dir que hi ha també tot un món, documentant així molts aspectes de la vida quotidiana, rarament analitzada per la història dels grans esdeveniments.

Les pellofes són, doncs, una moneda nostra, potser, fins i tot, i en alguns aspectes, més nostra que cap altra. Tenen, a més, l'atractiu afegit de la seva extraordinària varietat d'estampes i de la gran quantitat de pobles que hi són representats. Afortunadament, també, avui hi ha prou estudis acumulats per poder classificar-les amb bona seguretat.

Afegirem a la caracterització de les pellofes, que al llarg del temps varen tenir noms diferents i aspectes diversos. Al principi eren de plom i, per això, se les designava com a ploms o ploms de missa. Després es fabricaren predominantment de llautó, però també de llauna, de llauna estanyada o d'aram, quan eren incuses. En trobarem igualment d'empremtades a les dues cares i fetes de plom, de llautó, d'aram o, fins i tot, d'alumini. A Mallorca es seguiren fent sempre de plom fins a la seva extinció, a finals del segle XIX o principis del XX. És per això que les pellofes mallorquines són designades com a ploms, mentre que les catalanes

s'anomenen pellofes si són incuses i getons si són empremtades a dues cares. El terme senyals, que també s'emprà en algun moment per a les pellofes, sembla més adient reservar-lo per a les monedes locals de tipus municipal.

Som doncs, en definitiva, davant d'un ampli món de peces prou casolanes, prou properes, però també amb múltiples facetes i on les descobertes i les sorpreses poden ésser freqüents. És per tot això, potser, que les pellofes es fan estimar, ja que deixen el seu marge a la recerca i a la descoberta, que és tant com dir, a la creativitat.¹

Les pellofes de Mataró varen ésser descrites per primera vegada per Joaquim Botet i Sisó, en un text manuscrit dels primers anys del segle xx que va quedar perdut durant gairebé un segle. No fou fins al 1999 que es trobà i en publicàrem una notícia.² Tot i així, les classificacions de Botet perduraren en el fons de pellofes i empremtes que recollí, i fou per això que des de llavors la seva identificació no creà majors problemes. De fet, ja veurem que hi ha uns tipus que porten una mà que prem un ram, heràldica clàssica de Mataró i, per aquesta raó, no presenten dificultats d'atribució, però n'hi ha d'altres amb una mà sola. Finalment, hi ha un getó empremtat a dues cares i amb l'explícita llegenda DE LA OBRA DE SANTA MARIA d'una banda i les armes de Mataró a l'altra que resulta particularment explícita, que servia per pagar les cadires a l'església. Certament, que la presència encara in situ de les peces a l'església de Santa Maria ha estat una confirmació definitiva de l'atribució.

De fet, Botet només conegué onze tipus de pellofes mataronines, totes elles amb el tipus de la mà i el valor. Després de descriure-les, Botet feia alguns breus comentaris sobre la mà, «armes parlants de la ciutat de Mataró» i sobre els valors i acabava amb les paraules següents:

«Segons una nota que ens ha facilitat D. Bonaventura Renté, a qui devem el coneixement d'aquestes pellofes, les sis primeres, això és les de

llautó s'empren per a les distribucions de funerària i les cinc restants, o sigui, les de llauna, en les distribucions dels actes fundats. Pel seu aspecte sembla que no es remunten més enllà del segle XVIII i tenim indicis per creure que la Comunitat n'usava, fa alguns anys, d'altres de més antigues de tipus diferent de les descrites, les quals no sabem si s'han perdut o si encara se'n conserva alguna».³

Per la nostra banda, en descriure les varietats de pellofes mataronines que vàrem poder estudiar, assenyalàvem que les de la mà amb una mata, no conegudes de Botet, podien ésser les més antigues, ja que en la sigil·lografia aquesta tipologia apareix ja al segle XVII. Pel que fa a la resta, la presència d'una alta proporció de tipus de llauna i el seu aspecte, ens les va fer considerar del segle XIX. De fet, si encara eren d'ús a principis del segle XX, com ens diu Botet, no sembla que, almenys en la seva major part, puguin ésser del XVIII. Pel que fa a la peça empremtada a dues cares que hem comentat abans, també porta la menció SILLA, i ja sabem que aquestes peces eren emprades en entrar al segle XX per al pagament de les cadires, a fi de no haver de tornar canvi.⁴

Hi ha molt poques notícies documentals d'aquestes pellofes. Darrerament, Joan Giménez Blasco n'ha aportat algunes corresponents al segle XVII: hi havia un procurador o administrador i un bosser que era el que distribuïa les monedes, que sempre se les designa per ploms. El bosser era l'encarregat de distribuir els ploms, però també, en absència del rector, de no donar-los, tant als que no assistien, com als que es comportaven de forma incorrecta. Per tant, la seva comesa no deixava de comportar certes dificultats. És per això que no era un ofici desitjat, ja que tampoc era gaire ben pagat.⁵ Els textos aportats no ens donen, però, cap indicació sobre la tipologia d'aquests ploms o pellofes.

Reunint les dades del meu llibre de la moneda catalana local, les de la recentment dispersada col·lecció Balsach i el fons existent al Museu Arxiu de Santa Maria, hem catalogat els tipus mataronins.

Miquel Crusafont i Sabater
Josep Rovira i Puig

NOTES

1.- Editat per la casa de Subhasta Numismàtica Àureo-Calicó (Colección Llorenç Balsach) Barcelona, dimarts 7 d'octubre de 2008, p. 3-6 i els números 5694-5728.

2.- MIQUEL CRUSAFONT I SABATER, «Notícia sobre el manuscrit de Joaquim Botet i Sisó (Ploms i pallofes catalanes), i de l'àlbum d'empremtes de J. Busquets i Duran», *Acta Numismàtica* 29 (Barcelona 1999), 143-214.

3.- Text inèdit del manuscrit mencionat a la nota anterior.

4.- MIQUEL CRUSAFONT I SABATER, *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Barcelona 1990), 212-213 i 420-421.

5.- JOAN GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, Accésit Premi Iluro 2004. Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2005), 380-382.

CATALOGACIÓ DE LES PELLOFES DE SANTA MARIA DE MATARÓ

1

2

3

4

5

- 1 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1819). Mà amb la mata i orla de punts, 6 inclinat. Llautó, 23 mm. Mataró.
- 2 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1820). Mà amb la mata i orla de punts. Llautó, 21 mm.
- 3 Mataró. Pellofa de 9 sous (Cru. 1821). Mà i orla lineal. Llautó, 22 mm.
- 4 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1843). Mà i orla de punts. Llautó, 20 mm.
- 5 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1839). Mà i sense orla. Llautó, 22 mm.

6

7

8

9

10

- 6 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1844). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 20 mm.
- 7 Mataró. Pellofa de 6 sous (Cru. 1840). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 21 mm.
- 8 Mataró. Pellofa de 5 sous (Cru. 1822). Mà i orla lineal. Llauna de ferro, 26 mm.
- 9 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1823). Mà i orla lineal. Llautó, 26 mm.
- 10 Mataró. Pellofa de 4 sous (Aur. 5699). Mà i sense orla. Llautó, 26 mm.

11

12

13

14

15

- 11 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1824). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 26 mm.
- 12 Mataró. Pellofa de 4 sous (Cru. 1825). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 27 mm.
- 13 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1845). Mà i orla de punts. Llautó, 21 mm.
- 14 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1848). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 20 mm.
- 15 Mataró. Pellofa de 3 sous (Rov.). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 20 mm.

- 16 Mataró. Pellofa de 3 sous (Cru. 1841). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 21 mm.
 17 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1827). Mà i orla de punts. Llautó, 25 mm.
 18 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1830). Mà i orla de punts, 2 inclinats. Llautó, 24 mm.
 19 Mataró. Pellofa de 2 sous (Rov.). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 25 mm.
 20 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1831). Mà i orla de punts, 2 inclinats. Llauna de ferro, 25 mm.

- 21 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1829). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 25 mm.
 22 Mataró. Pellofa de 2 sous (Cru. 1828). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 24 mm.
 23 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1834). Mà i orla de punts. Llautó, 20 mm.
 24 Mataró. Pellofa d'1 sou (Aur. 5711). Mà i orla de punts, 1 irregular. Llautó, 22 mm.
 25 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1833). Mà i sense orla. Llautó, 22 mm.

- 26 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1838). Mà i orla de punts. Llauna de ferro, 22 mm.
 27 Mataró. Pellofa d'1 sou (Aur. 5714). Mà i orla de traços. Llauna de ferro, 21 mm.
 28 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1836). Mà i sense orla. Llauna de ferro, 23 mm.
 29 Mataró. Pellofa d'1 sou (Cru. 1849). Número 1 i orla de punts. Llauna de ferro, 15 mm.
 30 Mataró. Pellofa d'1 sou (Rov.). Número 1 i orla de punts. Llauna de ferro estanyada, 16 mm.

- 31 Mataró. Pellofa d'1 getó (Cru. 1850). Anv.: Escut de Mataró coronat.
 Rev.: DE LA OBRA DE SANTAMARIA. SILLAS. Llautó, 23 mm.

(Cru.) Miquel Crusafont, *La Moneda Catalana Local S. XIII-XVIII*.

(Aur.) Aureo - Calicó (*Colección Llorenç Balsach*).

(Rov.) Josep Rovira, Fons del Museu Arxiu de Santa Maria.

També existeixen més pellofes batudes amb petites variants; amb els dits de la mà més oberts, el número o diàmetre amb distinta dimensió són incuses fetes amb diferents punxons, etc.